

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

O'QITUVCHI NUTQ MADANIYATI VA DAVLAT TILIDA ISH YURITISH FANINING MAQSADI VA VAZIFALARI

Aristanova Sabrina Kaldiboy qizi

Yo'ldasheva Gulzoda Botir qizi

Altinbekova Zarina Nurjan qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti O'zbek tili va adabiyot yo'nalishi talabalari

Ilmiy rahbar: Turg'unpo'latov Diyorbek Ro'zmat o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti O'zbek tilshunosligi kafedrasi o'qituvchisi

d.turgunpolatov@cspu.uz

Annotatsiya

Mazkur maqolada "O'qituvchi nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish" fanining mazmuni, maqsadi hamda asosiy vazifalari yoritilgan. O'qituvchi nutqining ta'lim jarayonidagi ahamiyati, adabiy til me'yorlariga rioya qilish zarurati va ta'lim muassasalarida davlat tilida rasmiy hujjatlarni yuritish masalalari tahlil qilingan. Fan bo'lajak pedagoglarda nutqiy savodxonlik va ish yuritish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi nutqi, nutq madaniyati, davlat tili, ish yuritish, adabiy til me'yorlari, rasmiy hujjatlar.

Annotation

This article examines the content, goals, and main objectives of the course "Teacher's Speech Culture and Official Documentation in the State Language." It analyzes the importance of teachers' speech in the educational process, adherence to literary language norms, and the principles of conducting official documentation in the state language within educational institutions. The role of the course in developing communicative competence and documentation skills of future teachers is emphasized.

Keywords: teacher's speech, speech culture, state language, documentation, literary language norms, official documents.

Аннотация

В статье раскрываются содержание, цель и основные задачи дисциплины «Культура речи учителя и делопроизводство на государственном языке». Рассматривается значение речи учителя в образовательном процессе, необходимость соблюдения норм литературного языка и особенности ведения официальной документации в образовательных учреждениях. Подчеркивается роль дисциплины в формировании речевой и профессиональной компетентности будущих педагогов.

Ключевые слова: речь учителя, культура речи, государственный язык, делопроизводство, нормы литературного языка, официальные документы.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining kasbiy mahorati nafaqat bilim darajasi, balki uning nutqi, muomala madaniyati va hujjatlar bilan ishlash ko'nikmalari orqali ham namoyon bo'ladi. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida o'qitiladigan "O'qituvchi nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish" fani kelajak pedagoglar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu fan o'qituvchining nutqiy savodxonligini oshirish, davlat tili me'yorlariga amal qilgan holda rasmiy hujjatlarni yuritish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bugungi globalashuv jarayonida axborot oqimining keskin ortishi, turli kommunikativ vositalarning rivojlanishi o'qituvchining nutqiga nisbatan yanada yuqori talablarni qo'ymoqda. Pedagog nafaqat dars jarayonida, balki ommaviy tadbirlar, ota-onalar bilan uchrashuvlar, ilmiy-amaliy anjumanlarda ham o'z fikrini ravon, aniq va adabiy til me'yorlariga mos tarzda ifodalay olishi zarur. Shu bois mazkur fan zamonaviy pedagogning kommunikativ kompetentligini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur fanning asosiy maqsadi — bo'lajak o'qituvchilarda adabiy til me'yorlariga asoslangan to'g'ri, ravon va ta'sirchan nutqni shakllantirish, shuningdek, ta'lim muassasalarida davlat tilida ish yuritish tartib-qoidalarini puxta o'zlashtirishdir. O'qituvchi nutqi o'quvchilarning til madaniyatiga bevosita ta'sir ko'rsatgani sababli, uning nutqi namunali bo'lishi lozim. Shu bilan birga, pedagog faoliyati davomida buyruq, ariza, ma'lumotnoma, bayonnoma kabi rasmiy hujjatlar bilan ishlash zarurati tez-tez uchraydi. Fan ana shu ehtiyojlarni qondirishni ko'zda tutadi. Bundan tashqari, fan o'qituvchilarda nutq etikasi va muomala madaniyatini shakllantirishni ham ko'zda tutadi. Zero, pedagogning so'zlash ohangi, so'z tanlashi va muloqot jarayonidagi psixologik yondashuvi ta'lim samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi. O'qituvchi nutqining madaniy va ma'naviy jihatdan yetuk bo'lishi o'quvchilarda ham to'g'ri nutq ko'nikmalarini shakllantiradi. Rasmiy hujjatlar mazmuni va vazifasiga ko'ra bir necha turga bo'linadi: tashkiliy-huquqiy hujjatlar (buyruq, farmoyish, nizom), ma'lumot-axborot hujjatlari (ma'lumotnoma, dalolatnoma, bayonnoma) hamda shaxsiy hujjatlar (ariza, tarjimai hol). Har bir hujjatning o'ziga xos tuzilishi, rekvizitlari va yozilish uslubi mavjud. Ushbu jihatlarni puxta o'zlashtirish pedagogning ish faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Fanning muhim vazifalaridan biri — o'qituvchilarning nutq madaniyatiga oid nazariy bilimlarini kengaytirishdir. Talabalar adabiy til tushunchasi, nutq madaniyatining asosiy talablari, og'zaki va yozma nutq xususiyatlari bilan tanishtiriladi. Bu bilimlar ularga dars jarayonida fikrni aniq va mantiqiy ifodalash, o'quvchilar bilan samarali muloqot olib borishga yordam beradi. Shuningdek, fan doirasida davlat tilida ish yuritishning huquqiy asoslari ham o'rganiladi. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni, rasmiy hujjatlar tili va uslubi, ish yuritish jarayonida uchraydigan hujjatlarning tuzilishi va rasmiylashtirish qoidalari tahlil qilinadi. Bu esa kelajak o'qituvchilarning hujjatlar bilan ishlashda xatolarga yo'l qo'ymasligini ta'minlaydi. Davlat tilida ish yuritish masalasi mamlakatimizda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni hamda boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Ushbu qonun davlat tilining jamiyat hayotidagi o'rni va nufuzini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ta'lim muassasalarida barcha

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

rasmiy hujjatlarning davlat tilida yuritilishi til siyosatining amaliy ifodasi hisoblanadi. Bu jarayon pedagoglardan nafaqat til bilimini, balki huquqiy savodxonlikni ham talab etadi. Nutq madaniyati bir necha tarkibiy qismlardan iborat bo‘lib, ular orasida to‘g‘rilik, aniqlik, mantiqiylik, ravonlik va ifodalilik alohida o‘rin tutadi. O‘qituvchi nutqi grammatik jihatdan to‘g‘ri, mazmunan aniq va izchil bo‘lishi zarur. Ayniqsa, dars jarayonida ilmiy atamalardan o‘rinli foydalanish, shevaga xos unsurlardan qochish hamda ortiqcha so‘z ishlatmaslik nutq madaniyatining muhim belgilaridir. Bu talablar pedagogning kasbiy nufuzini oshiradi.

Mazkur fanning yana bir vazifasi — amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishdir. Talabalar nutqiy mashqlar, yozma ishlar va hujjat namunalari tayyorlash orqali o‘z bilimlarini mustahkamlaydi. Bu jarayonda nutqdagi xatolarni aniqlash va tuzatish, uslubiy kamchiliklarni bartaraf etish malakasi rivojlanadi. Natijada talaba nafaqat nazariy bilimga ega bo‘ladi, balki ularni amaliy faoliyatda qo‘llash imkoniyatiga ham ega bo‘ladi. Amaliy mashg‘ulotlar jarayonida talabalar nutq texnikasi, to‘g‘ri talaffuz, urg‘u va intonatsiya ustida ishlaydi. Shuningdek, turli uslubdagi matnlarni tahlil qilish, rasmiy hujjatlarni mustaqil ravishda tuzish va tahrirlash orqali kasbiy malakalarini rivojlantiradi. Bu esa kelajakda pedagogning ish faoliyatida yuzaga keladigan nutqiy va hujjatchilikka oid muammolarni samarali hal etish imkonini beradi. Pedagogik muloqot jarayonida nutq psixologiyasi ham muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchining ovoz tembi, nutq tezligi, pauza va intonatsiyasi o‘quvchilarning diqqatini jalb etishda katta ahamiyatga ega. Haddan tashqari tez yoki bir ohangda so‘zlash o‘quvchilarning darsga qiziqishini susaytirishi mumkin. Shu sababli mazkur fan doirasida nutq texnikasi elementlariga ham alohida e‘tibor qaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, o‘qituvchi nutqi — bu nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki tarbiya quroli hamdir. Tilga hurmat va e‘tibor pedagog shaxsining ajralmas belgisi hisoblanadi. Davlat tilida ish yuritish esa milliy qadriyatlarni asrash va rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Shu jihatdan mazkur fan pedagog kadrlar tayyorlash tizimida ustuvor ahamiyat kasb etadi. “O‘qituvchi nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish” fani pedagoglarning kasbiy tayyorgarligida muhim o‘rin tutadi. Ushbu fan orqali bo‘ljak o‘qituvchilarda madaniyatli nutq, huquqiy savodxonlik va rasmiy hujjatlar bilan ishlash malakasi shakllanadi. Bu esa ta‘lim sifatini oshirishga va davlat tilining jamiyatdagi nufuzini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, mazkur fan pedagog shaxsining kasbiy mas‘uliyatini oshirishga xizmat qiladi. O‘qituvchi nutqining ravonligi va madaniyligi nafaqat ta‘lim jarayonining samaradorligini belgilaydi, balki o‘quvchilarning shaxs sifatida shakllanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Chunki o‘quvchi ko‘p jihatdan ustoz nutqiga taqlid qiladi va undan namuna oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Q. Mo‘ydinov. O‘qituvchi nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish. — Toshkent, 2019.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILiy TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

2. Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2008. — 176 b.
3. Abdullayev, B. Yo'ldoshev. Nutq madaniyati. — Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2015. — 224 b.
4. R. Rasulov. Hozirgi o'zbek adabiy tili. — Toshkent: Universitet nashriyoti, 2018. — 320 b.
5. U. Saidov. Nutq madaniyati va ish yuritish asoslari. — Toshkent: Akademnashr, 2020. — 240 b.
6. Madvaliyev (tahrir ostida). O'zbek tilining izohli lug'ati. — Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2006. — 5 jild.

